

Нацыянальнай бібліятэцы Беларусі сёлета спаўняецца сто гадоў. Да юбілею ўстанова ладзіць своеасабліваю справаздачу: якое багацце ўдалося назапасіць за гэты працяглы тэрмін. Самыя каштоўныя экзэмпляры з фонду дэманструюцца ў музеі кнігі на выставе “100 рарытэтаў: ад гістарычных кнігазбораў да сучасных арт-кніг”.

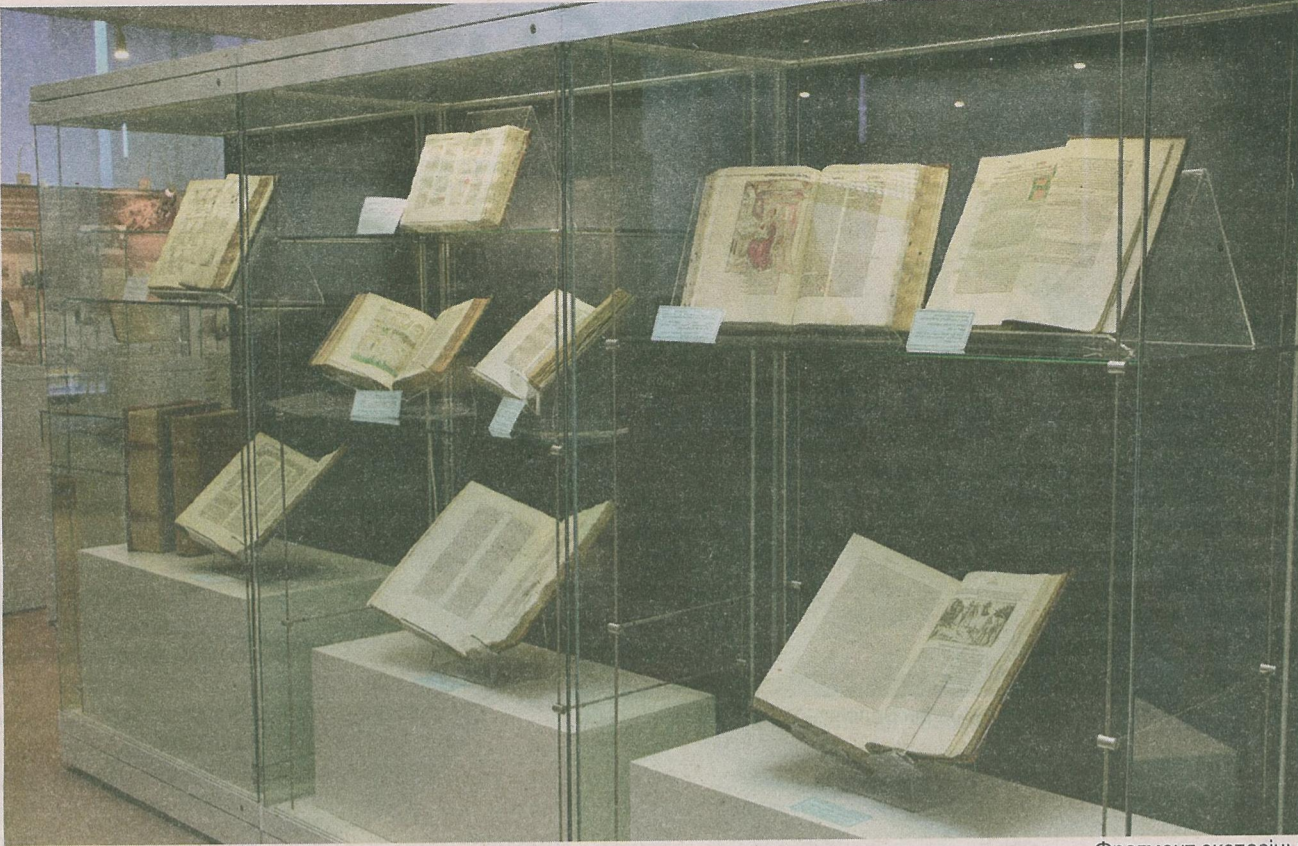
Як адзначыла генеральны дырэктар Аксана Кніжнікава, з пераездам у новы будынак у 2006 годзе бібліятэка стала буйным сацыякультурным цэнтрам, аднак яе галоўнай задачай засталася зберагаць кніжную спадчыну. Сёння збор налічвае больш за 10 мільёнаў экзэмпляраў, а пачатак яго быў пакладзены стагоддзе таму, адначасова з заснаваннем бібліятэкі, у якую пераехалі асобнікі з магнатскіх і шляхецкіх калекцый, прыватных бібліятэк вядомых дзеячаў культуры, мастацтва і навукі, а таксама розных устаноў краіны.

Кніжныя помнікі нельга выстаўляць доўга, бо яны патрабуюць асаблівых умоў захоўвання. Напрыклад, рукапісныя дэманструюць толькі тры-чатыры месяцы, а потым хаваюць ад святла: яно можа паўплываць на стан экзэмпляраў. Таму экспазіцыя музея кнігі перыядычна змяняецца. Чарговае абнаўленне дазваляе ўбачыць шмат выданняў, якія раней шырокаму колу былі недаступныя.

— Упершыню паказаны рукапісны Пролог канца XV стагоддзя. Раней помнік не дэманстравалі, бо змаглі дакладна ідэнтыфікаваць яго толькі ў апошнія гады, — расказвае загадчык навукова-даследчага аддзела кнігазнаўства Марыя Шопіна. — Таксама ёсць пастановы і дэкрэты Трыбунала ВКЛ, якія выстаўляюцца рэдка і звычайна па адным экзэмпляры. Разам з імі экспануецца каралеўская грамата, набытая ў 2020 годзе за сродкі фонду Прэзідэнта па падтрымцы культуры і мастацтва.

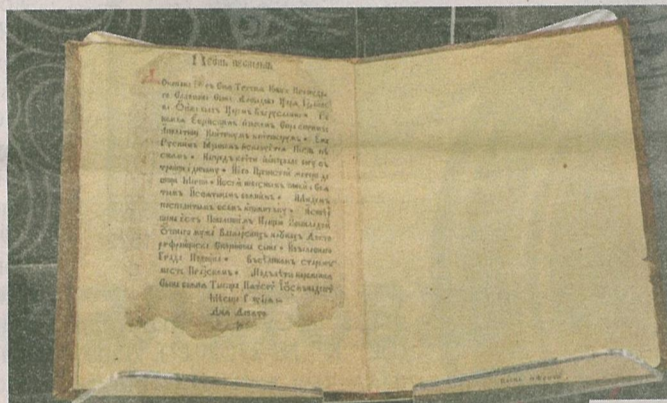
ПРАБАЦЬКІ СУЧАСНАЙ КНІГІ

Пачынаецца экспазіцыя копіяй клінапіснай таблічкі, а завяршаецца сучаснымі бібліяфільскімі выданнямі. Такім чынам, на выставе можна прасачыць, як у розныя часы змянялася форма кнігі — ад гліняных пласцінак, скруткаў і кодэксаў да выгляду, звыклага сённяшняму чытачу. Унікальную частку калекцыі складаюць рукапісныя славянскія кнігі шырокага рэпертуару з адметнымі элементамі афармлення — арнаментальнымі застаўкамі, мініяцюрамі і ініцыяламі. Прыцягваюць увагу

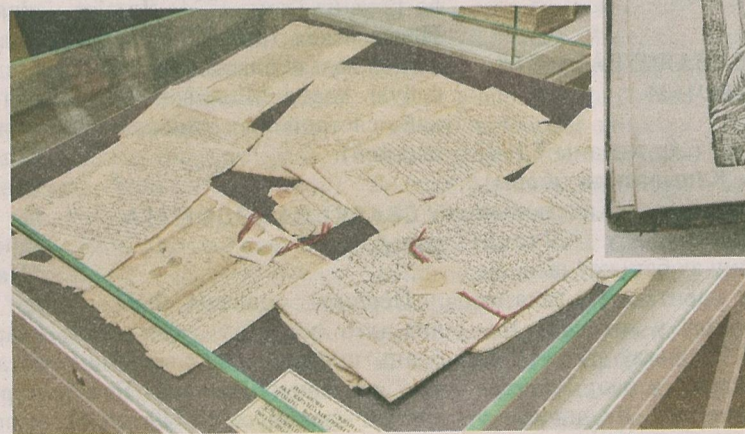

Фрагмент экспазіцыі

Фінічэры і Скарына — пад адным дахам

“Книга премудраго царя Саломона рекомая Песнь песням”. Выданне Францыска Скарыны, 1518 г.

Рукапісныя дакументы XVI стагоддзя

рэлігійныя спеўныя зборнікі з безлінейнай натацыяй, як “Святыя спеўныя” на крукавых нотах, упрыгожаныя буйнымі каляровымі застаўкамі.

Толькі нашай культурнай прасторай экспазіцыя не абмяжоўваецца: побач са славянскімі дэманструюцца ўсходнія рукапісы. У зборы бібліятэкі — каля сарака асобнікаў XIV–XX стагоддзяў на розных мовах. Гэта творы па мусульманскай тэалогіі, гісторыі, медыцыне і іншых сферах. Безумоўна, каштоўныя яны не толькі зместам, ураж-

ваюць вытанчаным афармленнем тэкстаў. Дарэчы, многія ўсходнія помнікі належалі да калекцыі Паскевічаў, пра што сведчаць экслібрысы і суперэкслібрысы. Рарытэты Нацыянальнай бібліятэцы ў 1990-я гады перадаў Гомельскі палацава-паркавы ансамбль.

ВЫТОКІ ДРУКАРСКАЙ СПРАВЫ

Падабенства з рукапіснымі помнікамі маюць прадстаўленыя ў экспазіцыі інкунабулы — выданні ранняга перыяду кнігад-

рукавання. Да прыкладу, ініцыялы і ілюстрацыі ў іх створаны ад рукі, ужо ў пазнейшых работах гэтыя элементы таксама зроблены друкаваным спосабам. Нацыянальная бібліятэка валодае самым вялікім у краіне зборам інкунабул, які складаюць кнігі з Германіі і Італіі з выкарыстаннем гатычнага

ПЕРШАДРУКАР І ЯГО СПАДЧЫННІКІ

Ад еўрапейскіх выданняў наведвальнікі пераходзяць да беларускіх старадрукаў XVI–XVIII стагоддзяў, сярод якіх — кнігі па багаслоўі, навуковыя працы, прававыя і рэлігійныя творы. Гонарам калекцыі лічацца выданні

“Октоих”. Магілёўская брацкая друкарня, 1754 г.

шрыфту. Вяршыняй выдавецкага майстэрства можна назваць асобнік “Боскай камеды” Дантэ Аліг’еры,

датаваны 1481 годам. Ён лічыцца адной з самых ранніх кніг з гравюрамі на метале. Адбіткамі паводле малюнкаў Сандра Бацічэлі выданне аздобіў Мазо Фінічэры. Першыя дзве гравюры друкавалі разам з тэкстам, а астатнія выраблялі асобна і пазней уклеівалі на падрыхтаванае месца. У асобніку з фонду бібліятэкі на пустых фрагментах засталіся сляды клею і прэса, таму ў даследчыкаў ёсць падстава сцвярджаць: у мінулым гэты экзэмпляр “Камеды” змяшчаў больш адбіткаў.

Францыска Скарыны. Менавіта Нацыянальная бібліятэка валодае адзіным у краіне зборам яго спадчыны, які ўключае дзесяць кніг Бібліі, выдадзеных у 1517–1519 гадах у Празе. Як сведчыць інвентарная кніга, іх набылі ў 1925 годзе ў лінгвістаў бібліяфіла Камарніцкага. Неверагодны цуд, але гэтыя помнікі не згубіліся падчас Вялікай Айчыннай вайны. Вялікая акупанты спрабавалі вывезці іх, але пазней у Заходняй Польшчы быў знойдзены эшалон, дзе сярод іншага ляжалі выданні нашага першадрукара.

Аднак не ўсім рарытэтам так пашанцавала: каля мільёна экзэмпляраў у Беларусь так і не вярнуліся. У ліку гэтых прадметаў —

Статут ВКЛ 1588 года, набыты ў прафесара Аляксея Сапунова (сёння захоўваецца ў беларускай бібліятэцы і музеі ў Лондане), рукапісы Янкі Купалы і Якуба Коласа, іншыя багаці. Але варта заўважыць, што яшчэ ў 1942 годзе пачалося аднаўленне, і дзякуючы стараннасці тагачасных супрацоўнікаў атрымалася вярнуць у фонд каля 700 тысяч выданняў.

Калі прывезці на радзіму арыгіналы немагчыма, на дапамогу прыходзіць факсімілье. Як прыклад — узнаўленне поўнага збору кніг Францыска Скарыны, якое бібліятэка ажыццявіла да 500-годдзя беларускага кнігадрукавання. Выданне на аснове электронных копіяў найлепш захаваных кніг з айчынных і замежных калекцый максімальна поўна перадае асаблівасці помнікаў. У дапамогу карыстальніку — каментарыі і пераклады прадмоў і пасляслоўяў на сучасныя беларускую, рускую і англійскую мову.

Таксама глядачам даступныя айчынныя старадрукі з Куцейны, Гродна, Магілёва, Полацка, Мінска і іншых гарадоў. З друкарні ў Ашмянах паказаны адзіны вядомы твор — палемічная “Цэнзура” Войцеха Салінарыуса. Побач дэманструюцца кнігі Брэсцкай друкарні Мікалая Радзівіла Чорнага. А спадчына Віленскай друкарні Мамонічаў (адзінай, што выпускала кірылічным і лацінскім шрыфтамі зборнікі заканадаўчых актаў) прадстаўлена другім польскамоўным выданнем Статута ВКЛ.

Сярод знакавых экспанатаў варта назваць кнігі ваеннага інжынера і тэарэтыка артылерыі Казіміра Семановіча. Яго праца “Вялікае мастацтва артылерыі” ўпершыню надрукаваная ў 1650 годзе на лацінскай мове, а ўжо праз год выйшла другое выданне па-французску. Пазней даследаванне прыцягнула ўвагу спецыялістаў розных краін, яго пераклалі на розныя еўрапейскія мовы. У экспазіцыі паказана першае прыжыццёвае выданне на лацінскай, першыя пераклады трактата на французскую, нямецкую і англійскую.

Прыпынак на шляху ад старадаўніх помнікаў да нашых дзён — збор прыжыццёвых выданняў Адама Міцкевіча, Яна Баршчэўскага, Якуба Коласа, Янкі Купалы і іншых класікаў. А прыкладам сучаснага майстэрства служаць арт-кнігі: “Песня пра зубра” з ілюстрацыямі Юрыя Якавенкі, рукапісная кніга Юрася Малаша і іншыя.

Даніл ШЭЙКА
Фота Таццяны МАТУСЕВІЧ